

Утвърдил: .....

Декан

Дата .....

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

Факултет: ФИЛОСОФСКИ

Специалност: (код и наименование)

Ф	Ф	П	0	2	0	1	1	3
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Психология

Магистърска програма (код и наименование)

--	--	--	--	--	--	--	--	--

Детско-юношеска и училищна психология (диагностика и консултиране) за бакалаври с хуманитарна специалност

УЧЕБНА ПРОГРАМА

Дисциплина:

--	--	--	--

Психология на развитието в детска и юношеска възраст. Част 2

(код и наименование)

Преподавател: проф. д.пс.н. Пламен Калчев

Асистент: гл. ас. д-р Камелия Ханчева

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	30
	Практически упражнения (хоспетиране)	
Обща аудиторна заетост		60
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		150
Кредити аудиторна заетост		2
Кредити извънаудиторна заетост		3
ОБЩО ЕКСТ		5

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Workshops {информационно търсене и колективно обсъждане на доклади и реферати}	20
2.	Участие в тематични дискусии в часовете	20

3.	Изпит (тест)	60
Критерии за оценяване		
Общият сбор от точки се формира от трите компонента на оценката, в съответствие с предварително дефинираната пропорция. Изпълнение на всеки от компонентите изисква специфични знания и умения. Въз основа на общия брой точки, оценката се определя в процент от максималния бал, при следните критерии:		
	≥ 85%	Отличен
	≥ 70% – < 85%	Много добър
	≥ 55% – < 70%	Добър
	≥ 40% – < 55%	Среден
	< 40%	Слаб
Анотация на учебната дисциплина:		
<p>Курсът <i>Психология на развитието в детско-юношеска възраст, Част 2</i> си поставя три основни цели (1) запознаване на студентите с основни теории за психичното развитие в начална училищна (средно детство) и юношеска възраст; (2) запознаване с основните възрастови закономерности на когнитивното, емоционалното и социалното развитие и възможностите на различните теории за тяхното обяснение; (3) анализ на проблемите в основните социални мрежи: семейството, училището и връстниците, както и ресурсите за тяхното преодоляване. Всяка от темите включва принципно важните за областта автори, изследвания и съвременни резултати, представени през призмата на практическото си значение за разбиране на развитието през изучаваните възрастови периоди. Целта е студентите не само да придобият определени знания, но и да оценят възможностите, които те съдържат за разбиране на всекидневното общуване и взаимоотношения с деца и юноши. Подобен подход цели да провокира любопитството и да подхрани чувството за компетентност, като предпоставка за мотивация и интерес към изучаваните в курса теми.</p>		

Предварителни изисквания:
Базови знание по история на психологията, експериментална психология, когнитивна психология, психология на личността

Очаквани резултати:
След завършване на курса студентите ще демонстрират: <ul style="list-style-type: none"> • Знания за основните закономерности на когнитивното, емоционалното и социалното развитие • знания за основните фактори, детерминиращи за здравословното израстване или възникването на емоционални/поведенчески проблеми. • способност за аналитично мислене и критична оценка развитието през изучаваните възрастови периоди • разбиране на връзката между теория и практика и използване на знанията извън аудиторията, в общуването с деца и юноши

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	<p>Обучение и психично развитие през начална училищна възраст Психичната готовност за постъпване в училище: походи за дефиниране, компоненти и тестове за оценка. Новата социална позиция на детето и взаимоотношенията с учителя. Фактори за успешно преминаване през средното детство. Структура на учебната дейност. Развитие на мотивите за учене: вътрешна мотивация, чувство за аз-ефективност, теория за личната ценност, атрибутивна теория, перцепция на способностите и усилията, изпитна тревожност.</p>	2 часа лекции 2 часа семинари
2	<p>Когнитивно развитие през начална училищна възраст: стадий на конкретните операции (Ж. Пиаже) Характеристики на конкретнооперационалното мислене: съхраняване, децентрация, обратимост; основни операционални системи; ограничения на конкретнооперационалното мислене; съвременни изследвания.</p>	2 часа лекции 2 часа семинари
3	<p>Когнитивно развитие през начална училищна възраст: информационен подход Общи модели на информационните процеси. Развитие на вниманието: управление, адаптивност и организираност. Дефицит на внимание с хиперактивност. Развитие на възприятието: основни теории и разбиране на перцептивното развитие. Развитие на кратковременната/работна памет: основни стратегии за пренос на информацията. Дълговременна памет: модалности и основни стратегии за извличане на информацията. Детска епизодна памет.</p>	2 часа лекции 2 часа семинари
4	<p>Когнитивно развитие през начална училищна възраст: теории за интелигентността (1) Психометричен подход към оценка на интелигентността. Теоретична база на съвременните тестове за интелигентност: СНС-теория (Cattell-Horn-Carroll) за когнитивните способности. Четвърта версия на детския тест за интелигентност на Уекслър (WISC-IV): структура, основни и допълнителни субтестове, интегративни индекси. Профили на различни клинични групи. (2) Триархичен модел на интелигентността (Р. Стърнбърг). (3) Множествена интелигентност (Х. Гарднър)</p>	2 часа лекции 2 часа семинари
5	<p>Емоционално развитие през начална училищна възраст Развитие на основните видове емоции; емоционална саморегулация. Усвояване на правила за изразяване на емоциите. Разбиране и реакция на емоциите на другите; емпатия (съчувствие и личен дистрес), фактори и стадии на развитие на емпатията; просоциално поведение.</p>	2 часа лекции 2 часа семинари
6	<p>Взаимоотношения с връстниците през начална училищна възраст Приемане и статус сред връстниците, основни категории. Приятелство през средното детство. Тормоз и виктимизация от връстниците: специфика на тормоза като вид агресия, разпределение на ролите, типология, личностни характеристики, възрастови тенденции;</p>	2 часа лекции 2 часа семинари

	подходи за интервенция.	
7.	Анатомофизиологични промени в юношеска възраст и влиянието им върху психичното развитие Определяне на юношеството като възрастов период: биологична, психологична и социологична дефиниция. Основни задачи на развитието. Пубертет и анатомофизиологични промени. Директни и опосредствани ефекти на пубертета. Приемане на външния вид и собственото тяло. Хранителни разстройства (анорексия, булимия), дисморфофобия.	2 часа лекции 2 часа семинари
8.	Особености на интелектуалната сфера в юношеска възраст Развитие на формалнологическо мислене (Ж. Пиаже): доминиране на потенциално полезното над реално съществуващото, хипотетико-дедуктивно мислене, комбинаторен анализ, пропозиционално мислене; научни разсъждения. Егоцентризъм на етапа на формалните операции, „въображаема аудитория“ и „лична басня“. Учебни постижения и отношение към училището.	2 лекции 2 семинари
9.	Потребност от автономия и взаимоотношения с родителите в преходна и юношеска възраст Компоненти на автономията и взаимоотношения с родителите. Психосексуално развитие през гениталния период (З. Фройд). Конфликти или спокойствие/приемственост? Привързаност към родителите през юношеска възраст. Родителски стилове на възпитание и ефекти върху развитието; комуникация в семейството. Влияние на отношенията с родителите върху отношенията с връстниците.	2 часа лекции 2 часа семинари
10.	Развитие на самосъзнанието в юношеска възраст Идентичност срещу объркване на ролите (Е. Ериксън); пътица към идентичността. Аспекти на самоопределението (професия, ценности, интимност, сексуални роли, политически, религиозни възгледи и др.). Статуси на идентичност и характеристики на юношите в различните групи. Съвременни изследвания: откритост към нов опит; типологичен или динамичен подход към идентичността; идентичност в постиндустриалното общество.	2 часа лекции 2 часа семинари
11.	Взаимоотношения с връстниците в юношеска възраст: групата на връстниците Групата на връстниците: формиране, структура, видове групи, функции на видовете групи, възрастови промени. Приемане от връстниците, фактори за популярност. Потребност от принадлежност към група от връстници, стремеж към самоутвърждаване и юношеска конформност; натиск от връстниците и девиантно поведение.	2 часа лекции 2 часа семинари
12.	Взаимоотношения с връстниците в юношеска възраст: приятелство и любов; юношеската сексуалност (1) Приятелство – възрастови промени и полова специфика, фактори, влияещи върху избора на приятели; стеснителност и самота. (2) Любов: първи срещи, „криза на интимността“ (Е.Ериксън); стилове и компоненти на любовта. (3) Юношеската сексуалност, стъпки в хетеросексуалното поведение, мастурбация, сексуална ориентация	2 лекции 2 семинари
13.	Моралното развитие в детска и-юношеска възраст	2 лекции

	Биологичната перспектива за морала. Моралът като усвояване (интернализиране) на социалните норми: психоаналитичната теория и теория за социалното учене. Моралът като разбиране и интерпретация на социалната действителност: когнитивни теории (Ж. Пиаже, Л. Колбър, К. Джилигън). Стадии в моралното развитие и тяхната характеристика.	2 семинари
14.	Агресия и екстернализирани проблеми на развитието Основни теории; видове и форми на агресия. Дихотомен или трихотомен модел на агресивността? Фактори за засилване на агресията през юношеството. Възрастови промени: нелинейна крива или замяна на една агресивна стратегия с друга? Типология на агресорите. Екстернализирани проблеми на развитието: нарушаване на нормите, асоциални прояви, употреба на психоактивни вещества, суицид и др.	3 лекции 3 семинари
15.	Интернализирани проблеми на развитието Страхове, безпокойства и тревожност; генерализирана, социална тревожност и тревожност от раздяла, обесии и компулсии; възрастова специфика. Юношеската депресия. Рискови фактори. Стрес и стратегии за справяне.	3 лекции 3 семинари

Конспект за изпит

№	Въпрос
1.	Обучение и психично развитие през начална училищна възраст
2.	Когнитивно развитие през начална училищна възраст: стадии на конкретните операции
3.	Когнитивно развитие през начална училищна възраст: информационен подход
4.	Когнитивно развитие през начална училищна възраст: теории за интелигентността
5.	Емоционално развитие през начална училищна възраст
6.	Взаимоотношения с връстниците през начална училищна възраст
7.	Анатомофизиологични промени в юношеска възраст и влиянието им върху психичното развитие
8.	Особености на интелектуалната сфера в юношеска възраст
9.	Анатомофизиологични промени в юношеска възраст и влиянието им върху психичното развитие
10.	Развитие на самосъзнанието в юношеска възраст
11.	Взаимоотношения с връстниците в юношеска възраст: групата на връстниците
12.	Взаимоотношения с връстниците в юношеска възраст: приятелство и любов; юношеската сексуалност
13.	Моралното развитие в детска и юношеска възраст
14.	Агресия и екстернализирани проблеми на развитието
15.	Интернализирани проблеми на развитието

Библиография

- Виготски, Л. С. (2005). *Избрани психологически произведения*. Съставител: Д. Йорданов. С.: Псидо ЕООД.
- Выготский, Л. С. (1982/1984). *Собрание сочинений*. М. том 2; том 4.
- Деларош, П. (2011). *Проблеми на юношеството*. С.: Център за психосоциална подкрепа, Българско пространство за психоанализа.
- Деларош, П. (2009). *Трябва ли да се отстъпва пред юношите*. С.: Център за психосоциална подкрепа, Българско пространство за психоанализа.
- Диагностика на готовността на децата за училище*. (1996). Под ред. Г. Бижков. С.
- Димитров И. (2007). *Децата и юноши в криза. Опити и самоубийства*. С.: Просвета.
- Димитров И. (2001). *Увод в ортодоксалната психоанализа на развитието*. С.: Просвета.
- Димитров, И., С. Йорданова (1990). Структура на готовността за постъпване в училище. *Годишник на СУ*, книга "Психология", т. 83.
- Долто, Ф. (1995). *Тийнейджърите*. С.: Наука и изкуство.
- Ериксън, Е. (1996/2013). *Идентичност: младост и криза*. С.: Наука и изкуство/Рива.
- Калчев, П. (2005). *Готовност за обучение в училище*. С.: Парадигма, с. 16–45/ Калчев, П. (2013). *Тест за училищна готовност*. С.: Изток-Запад.
- Калчев П. (2006). *Скали за тревожност в детска и юношеска възраст. Част 1. Детска проявена тревожност*. С., Изток-Запад, с. 59–110, *Част 2. (2007) Социална тревожност*. С., Изток-Запад, с. 13–42, *Част 3. (2007) Изпитна тревожност*. С. Изток-Запад, с. 17–30.
- Калчев П. (2008). *Индиректна скала за употреба на психоактивни вещества*. С.: Изток-Запад, Изток-Запад, с. 19–65.
- Калчев П. (2009). *Скали за агресия в юношеска възраст. Част 1. Многомерна скала за агресивност*. С.: Изток-Запад, с. 20–45, 149–166.
- Калчев П. (2011). *Субективно благополучие и взаимоотношения с родителите и връстниците в юношеска възраст*. С.: Изток-Запад, с. 51–71, 129–135, 160–198.
- Калчев П. (2012). Скала за агресия и виктимизация от връстниците, С.: Изток-Запад, с. 17–26, 82–138; вж. също Калчев П. (2003) *Тормоз и виктимизация от връстниците*. С.: Парадигма, с. 23–45.
- Силгиджиян, Х. (1998). *Аз-концепция и психосоциална идентичност. Жизненият преход към зрелостта*. С.: Унив. изд. "Св. Кл. Охридски".
- Фройд, А. (2000). *Егото и защитните механизми*. С.: Лик.
- Фройд, З. (1996). *Психология на сексуалността*. С.: Христо Ботев.
- Vocheva, L., P. Kalchev, H. Leiderman. (2006). Bulgaria. In: J. Arnett [Ed.] *International Encyclopedia of Adolescence*. London: Routledge.
- Gullotta, T., G. Adams (Eds.). (2005) *Handbook of adolescent behavioral problems: Evidence-based approaches to prevention and treatment*. New York: Springer.
- Wilmshurst, L. (2009). *Abnormal child psychology: a developmental perspective*. New York: Routledge.

Препоръчителни учебници при работата в рамките на курса:

- Бърк, Л. (2012). *Изследване на развитието през жизнения цикъл*. С.: Дилок.
- Davies D. (2010). *Child development. A practitioner's guide*. 3rd ed., New York: Guilford.
- Hauser-Gram, P., J. Nugent, K. Thies, J. Travers (2014). *Development of children and adolescents*. New York: Wiley.
- Lamb, M., M. Bornstein (Eds.) (2011). *Social and personality development. An advanced textbook*. New York: Psychology Press.

Santrock, J. (2012). *Adolescence*, 15th ed., Boston: McGraw-Hill.

Shaffer, D., K. Kipp (2014). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*, 9th ed. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.

Siegler, R., J. DeLoache & N. Eisenberg (2011). *How children develop*. 3rd. ed. New York: Worth Publishers.

Забележка: Заедно с посочените, могат да се ползват всички съвременни учебници по психология на развитието в детска и юношеска възраст.

Съставили:

2015/2016

проф. д.пс.н. Пламен Калчев
гл. ас. д-р Камелия Ханчева